

Zviera v slovenskej poézii

Barbora Zlejšia

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2022.69.6.13>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2450-7696>

Deviateho septembra 2022 sa v Ústave slovenskej literatúry SAV konala v koncepcnej a organizačnej príprave Ivany Hostovej konferencia *Zviera v slovenskej poézii*. Zdanlivo úzko vyhranená téma otvorila priestor pre širokospektrálny dialóg, ktorý sa neraz dostal za hranice literárnovedných disciplín.

Úvodný teoretický vstup *Zviera ako nástroj básnickej reflexie* predniesol Ján Gavura (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity). Po otázke, kde je ideálne začať pri výskume zvierat v poézii, predostrel náčrt klasifikácie, v ktorej rozdelil básnikov do troch skupín – 1. ktorí neberú na zreteľ prítomnosť zvierat, 2. pre ktorých sú zvieratá prirodzenou súčasťou tvorby (literatúra pre deti, prírodná lyrika, duchovná tvorba) a 3. ktorí využívajú zvieracie prvky do tej miery, ako sú súčasťou sveta. Za najobšiahlejšiu označil tretiu skupinu, čo potvrdili aj ďalšie príspevky konferencie. Zviera ako motív, nástroj, perspektíva či súčasť väčšieho teologicko-filozofického svetonázoru sa v básnickej reflexii stáva prvkom, ktorým možno interpretovať individuálnu poetiku i koncept sveta vybraného autora.

Marta Fülöpová (Filozofická fakulta Univerzity Komenského) predstavila v príspevku *Obraz vtákov v básni Králik Jána Kalinčiaka (1822 – 1871)* výsledky precízneho archívneho bádania, ktoré ju priviedlo k identifikovaniu autorových inšpiračných zdrojov v jeho ranej skladbe z roku 1840. Analýzou východísk dvoch

tematických vrstiev alegorického obrazu vtáčieho snemu – v komparácii s básňou maďarského básnika Ádáma Horvátha Pálócziho (1760 – 1820) *Az üstökös Tsillag befolyása a Madár Tartomány ég-hajlatába* (1819) a s bájkou o voľbe kráľa vtákov – uviedla vybraný text do širšieho literárnohistorického kontextu, sledujúc využitie motívu v dielach Ľudovíta Štúra, Jonáša Záborského a Pavla Országha Hviezdoslava. Etymologický problém vtáčieho pomenovania „králik“ vyvolal odozvu aj v diskusii.

Lubica Schmarcová (Ústav slovenskej literatúry SAV) modelovala podoby zvieracej národnej symboliky v textoch Janka Kráľa, Sama Chalupku, Jána Bottu a Sama Bohdana Hroboňa (*Motívy lietajúcich dravcov, tradícia sokoliarstva a úsilie slovenských romantikov zapojiť do národného projektu prírodný svet*). Zdôraznila odlišnosti v používaní motívov dravcov v takzvaných „revolučných“ básňach zo štyridsiatych rokov 19. storočia a v textoch s prvkami mesianizmu. Túto diferenciáciu potvrdili aj podnety z diskusie o tom, že obrazy orla, sokola a jastraba, čo sú tradičné vtáčie symboly slovenskej poézie, neboli vnímané stereotypne, ale v priereze literárnohistorickými obdobiami mali rôznu významovú interpretáciu.

Vtáčim motívom v tvorbe Štefana Krčméryho sa venovala Barbora Zlejšia (Ústav slovenskej literatúry SAV). S akcentom na úzku spätosť autorovej poézie a lyrickej prózy z tridsiatych rokov 20. storočia poukázala na ná-

vratné motívy vtáctva a ich rôznorodú funkciu (motív lietania ako pohybu/zmeny, národné a abstraktné symboly, tematizovanie vtáctva v duchovnom leitmotíve prepojenia neba a zeme, vysokého a nízkeho, ideálneho a reálne prítomného).

Monika Zumříková Kekeliaková (*Zvieracie motívy v poézii písanej ženami*) nahliadala na zvierací fenomén ako na prirodzenú súčasť hĺbkovej interpretácie jednotlivých obrazov i celej tvorby poetky Nóry Ružičkovej. Fragmenty analyzovaného umeleckého diela prepojila s výkladom smerujúcim k novému, vedecko-poetickému profilu autorky.

Druhý blok konferencie reflektoval štyroch básnikov s ťažiskom tvorby v druhej polovici 20. storočia, čo otvorilo väčší priestor aj pre súčasné koncepty animálnych štúdií v literatúre. Michal Jareš (Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha) vo vstupnej časti svojho príspevku *Králiky vidia ružové. Svět věcí a zvířat Jozefa Mihalkoviče* kriticky zhodnotil koncept environmentálnej poézie posledných tridsiatich rokov. Komplexný pohľad na vývin básnikovej poetiky predostrel s akcentom na environmentálne prostredie, lokálne prírodné motívy či zväčša temný kontext viažuci sa k zvieratám, ktoré u Jozefa Mihalkoviča v prvom rade „napomáhajú presne pomenovať“.

Veronika Rácová (Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa Nitra) a I. Hostová (Ústav slovenskej literatúry SAV) vytvorili v spoločnom vystúpení *Zvieratá neurčité, zvieratá nemá. Štrpkov panteizmus* teoretickú platformu inovatívnym hľadaním prienikov medzi mnohoznačným konceptom panteizmu a súčasným ekokritickým pohľadom na literatúru od Lawrence Buella (*The Environmental Imagination*, 1995). Mapovaním prírodných (predovšetkým zvieracích) motívov v poézii Ivana Štrpku, ich funkcie, rámcov a konotačných premien dokázali profilovať osobnosť básnika nielen v umeleckých, ale i širších kultúrnych kontextoch.

Faunu v tvorbe Ivana Laučíka analyzoval v rovnomennom referáte Matúš Mikšík (Filozofická fakulta Univerzity Komenského). Podobne ako pri predchádzajúcom básnikovi z

skupiny Osamelí bežci – I. Štrpkovi, aj v Laučíkovej poézii a próze možno zachytiť širší (kritický) environmentálny rozmer, a to cez vyvážené zastúpenie fauny a flóry. Tvarovanie obraznosti a symbolickú sémantiku sledoval v línii usúvzťažnenia vytypovaných zvierat, čo mu pomohlo identifikovať špecifické črty autorskej poetiky (variabilné emblematické motívy vtákov, insektomorfné metafory, prominentné postavenie motívu veľryby).

Jaroslav Šrank (Pedagogická fakulta Univerzity Komenského) interpretoval špecifický model environmentálnej problematiky, v diskusii definovaný ako „mestský typ prírody“. Koncentrácia na vybranú báseň – v príspevku *Zvieratá mesta – mesto zvierat (Príroda a civilizácia v poézii Š. Moravčíka)* s podtitulom *Poznámky k básni Holutkan a potkábica* – mu poskytla priestor na minuciózny rozbor formálnej aj významovej roviny textu, v ktorom vyzdvihol Moravčíkom uplatnený generačný a cyklický princíp, tvarovanie mýtu, lokálnu konkretizáciu i ekologické zacielenie básne. Diskusiu vyvolala interpretácia rodovosti v krížení holuba/potkanice a potkana/holubice, rozvinutá v kontexte princípu cyklickosti a špirálovitosti.

Tretí blok príspevkov bol zameraný na súčasnú básnickú tvorbu. Lenka Šafranová (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity) v referáte *Kto chce psa biť... (Modelovanie mužsko-ženských vzťahov v poézii Tatjany Lehenovej)* sledovala kreovanie ambivalentného motívu psa a mačky, ktorý vstupuje do konceptu narušania rodových konvencií stavajúcich na predstave dominantného postavenia muža v spoločnosti a vzťahu so ženou. Názvom príspevku sa postavila proti kritike prvoplánovo interpretujúcej poetkinu poéziu ako pornografiu.

Terézia Struhárová (Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity) interpretovala zvieracie motívy v zbierke Mariána Hatalu *Dva vorvane na dne vane* (2019) na podklade transdisciplinárneho prístupu, ktorý prostredníctvom antropomorfizmu prepája literárnovedné úvahy s filozofiou humánno-animálnej koexistencie. Vychádzala z analógie medzi Hatalovými básňami a textami nemeckého expresionistu Chris-

650 tiana Morgensterna, vyplývajúcej z podobnosti v experimentovaní s jazykom, paradoxom, nonsensom a posadnutosti ríšou zvierat, no tiež z osobného záujmu spisovateľa a prekladateľa.

Na kritické výhrady prvoplánovosti voči postupom poetky reagoval Viliam Nádaskay (Ústav slovenskej literatúry SAV) vo vystúpení *Fauna v zbierke Kataríny Kuchelovej Vie, čo urobí* (2013). Upozornil na viacero významových úrovni obraznosti v autorkinej poézii, v ktorej dehumanizácia, zrovnoprávnenie (stotožňovanie) zvierata a človeka vyplýva z poznania, že človek ostáva na hĺbkovej úrovni svojej psychologickej skladby súčasťou prírody a svoju autenticitu nahrádza návratom k animálnej podstate.

Alena Smiešková (Filozofická fakulta Univerzity Komenského) prekročila poetické zadanie konferencie a prezentovala svoj výklad románu Nicol Hochholczerovej *Táto izba sa nedá zjesť* (2021). V príspevku *Kniha, ktorá sa zle trávi* interpretovala básnické výrazové prostriedky prózy a jej kolážovú formu s narušením lineárneho rozprávania ako vhodný (azda aj nevyhnutný) nástroj na tematizáciu sexuálneho zneužívania a profilovanie postavy. Na základe viacúrovňových významových rovín zvierata ako metafory, ako entity, ktorá je

stotožnená s človekom alebo stojí proti nemu, sledovala dynamiku ich vzťahu v umeleckom priestore a poukázala na kvality knihy, ktorá sa v aktuálnych diskusiách dostala do pozície kontroverzného diela.

Záverečný príspevok Evy Urbanovej (Filozofická fakulta Katolíckej univerzity Ružomberok) *Katalóg zvieracích kreatúr Evy Luky*, ktorý bol pre neprítomnosť autorky k dispozícii v písomnej podobe, mapoval enormný počet zvierat a korelatívnych motívov, ktoré cielene vstupujú do poézie autorky ako nástroj premeny ženského subjektu (stávajú sa jej alter egom, utvárajú s ňou vzťahy, definujú ju). Interpretácia bola vystavaná na dôslednom rozbere mnohovrstvej sémantiky zvierat, dotýkajúcom sa pôvodu, mytológie, stereotypov a ich narúšania, prírodných živlov i existenciálnych filozofických konceptov.

Chronologická nadväznosť príspevkov podčiarkla nekonečnú premenlivosť obrazu zvierata a jeho stálu prítomnosť v literatúre. Konferencia, ktorá poskytla bádateľom vysoko variabilnú východiskovú platformu, sa ukázala ako mimoriadne prínosná, s potenciálom vytvoriť novú tradíciu pravidelných stretnutí k výskumu slovenskej poézie. Ohlásenou témou pre budúročné podujatie je telo.